

2040

Hallo, ik ben Robin:

Oud? Je bent nooit te oud om te leren. Nee, ik voel mij niet oud, ik ben continu in ontwikkeling. Het woord oudere wordt al jaren vermeden in beleidsstukken en de media. Journalisten en ambtenaren gingen zelfs op cursus om te leren over positieve beeldvorming rond 'mensen met een hogere leeftijd'.

Als samenleving hebben we gelukkig het idee van aan leeftijd gekoppelde levensfasen losgelaten. We kijken vooral naar wat iedereen kan en ieders competenties. Wat maakt het uit hoe oud je bent? Het systeem bepaalt niet hoe onze levensfasen eruitzien en wanneer we met pensioen gaan, dat bepalen we zelf, vanuit autonomie. Ieder zijn eigen levensloop.

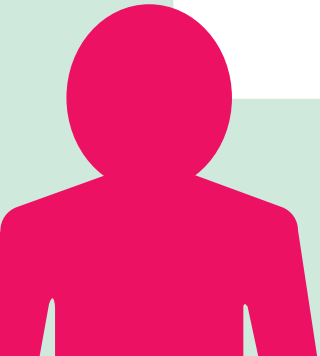
Op mijn 55ste ging ik twee jaar met tussenpensioen. Heerlijk om even de tijd voor mezelf te kunnen nemen. Ik heb die tijd gebruikt om na te denken over mijn derde carrière. Inmiddels ben ik bezig mij om te scholen tot specialist laatste

levensfase. Want ja, mijn ambitie en passie gaan nog lang niet met pensioen!

De tijd die ik overheb gaat naar de zorg voor mijn vader. Hij heeft Parkinson en beginnende dementie. Doordat hij tot voor kort zo zelfstandig en actief was in de lokale burgerraad, vergeet ik af en toe dat hij 90 is. Leeftijd zegt natuurlijk niet zoveel, maar ik zie nu dat sommige dingen toch langzamer gaan met het toenemen van de jaren.

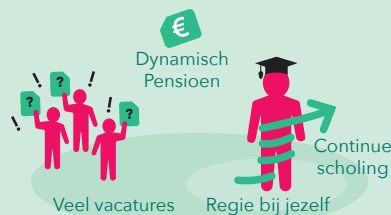
Tegenwoordig wappert de Europese vlag aan het gemeenteloket, maar tegelijk gebeurt er lokaal veel. Wat weten ze in Europa nou van mijn situatie af? Gelukkig kan ik wekelijks meepraten over wat ik zelf belangrijk vind nu ik mijn vaders rol heb overgenomen in de burgerraad. Onze formele rol in de lokale besluitvorming werkt best goed. Al is het soms lastig dat ieders mening even zwaar weegt. Bij grote problemen, komen we er als puntje bij paaltje komt nooit echt uit. We blijven tenslotte het land dat de kool en de geit wil sparen.

Welkom in mijn wereld, welkom in 2040.

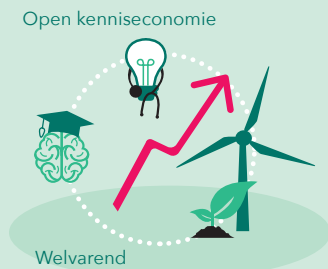
Gezondheid, welzijn en zorg

Meedoen, werken en leren

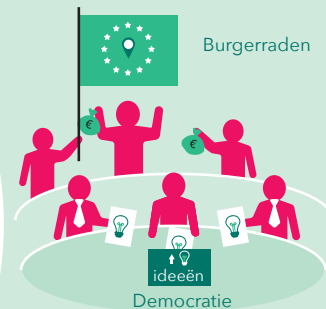
Leefomgeving en wonen

Economische situatie

De laatste levensfase

Sturing

Beeld van ouderen

Intergenerationele solidariteit

Leeftijd is slechts een getal

Ouder worden	We erkennen de levensloop van ieder mens. We omarmen diversiteit en ieders eigen kunnen en inbreng. We hebben het niet meer over 'de ouderen'. Daarvoor is deze groep veel te divers. Mensen op latere leeftijd worden geassocieerd met ervaring, behoud van autonomie en zelfstandigheid
Economische benadering	Duurzame, open kenniseconomie
Gemiddelde economische groei 2021 - 2040	1,5 %
Centrale focus	Iedereen is uniek en zorgt zelf dat hij mee kan blijven doen in onze hardwerken-de samenleving
Politiek klimaat	Richtinggevend vanuit visie
Sturing	Europees georiënteerd, veel ruimte voor formele inbreng van burgers
Solidariteit	Formele solidariteit is hoog, samen houden we die op peil. Informele solidariteit vooral in eigen subcultuur. Sterkere verbinding tussen generaties
Duurzaamheid	Maatschappelijk draagvlak voor verduurzaming is groot. Internationaal zijn we koploper met slimme klimaattechnologie
Technologie en digitalisering	Nederland innoveert volop. Technologie brengt ons welvaart en vergroot onze kwaliteit van leven: thuis, op ons werk en in onze leefomgeving
Waarde van werk	Werk is een manier om continu te blijven ontwikkelen en bij te blijven. Iedereen is nodig op de arbeidsmarkt. Mensen blijven graag actief: het geeft een gevoel van nuttig zijn en waarde toevoegen
Pensioen	Vaste pensioenleeftijd afgeschaft, je bepaalt zelf hoe je je levensloop invult
Gezondheid, welzijn en zorg	Gezondheidsprognoses kleuren steeds positiever. Zorg wordt gezien als investering. Het is kwalitatief goed, maar duur door stapeling van technologische innovatie. Door gebrek aan bemensing, doen we veel zelf, met onze naasten
Laatste levensfase	Sterven is omarmd als onderdeel van het leven. Vrijwilligers ondersteunen bij een waardig einde op jouw manier
Arbeidsmarkttekort in de zorg	Krappe arbeidsmarkt. We proberen de gaten te vullen met arbeidsmigranten en duurzame inzetbaarheid van iedereen
Zorguitgaven	203 miljard euro
Wonen	Groene en grijze verduurzaming: vol ingezet op passend wonen voor iedereen
Leefomgeving	Duurzaam, groen en leeftijdsvriendelijk

Onze economie floreert

We luidden 2040 in met een regenboog aan mensen van alle leeftijden. Met uitzicht op onze tulpvormige windturbines, dat is weer eens wat anders dan vuurwerk. We proosten op het leven in al z'n schoonheid: goede en slechte tijden maken ons leven waardevol en dat mag gevierd worden. En morgen? Weer aan 't werk.

De Nederlandse economie floreert. Jaar na jaar slepen we de titel van meest concurrerende economie van Europa binnen. De afgelopen twee decennia was de gemiddelde economische groei 1,5 procent. Voor dit jaar wordt 2,3 procent verwacht. Overheidsuitgaven aan zorg, onderwijs, infrastructuur, wonen en duurzaamheid stegen als percentage van het bbp meer dan evenredig ten opzichte van de jaren 20. Maar daar profiteren we allemaal van.

De totale overheidsuitgaven stegen van 50,1 procent van het bbp in 2020 naar 57,7 procent in 2040. Het aandeel zorg en sociale verzekeringen in de overheidsuitgaven steeg van 47,1 procent naar 51,3 procent.¹ Er is een hoge belastingdruk om al die uitgaven te bekostigen. Deze steeg in diezelfde periode van 36,3 procent tot 40,1 procent van het bbp. En dat merken we in onze portemonnee. Wat is het leven duur geworden!

Grotere economische groei, hogere arbeidskosten, inflatie en hogere belastingen resulteren in een natuurlijke drive om meer te gaan werken. Het merendeel van de bevolking heeft daarbij helemaal geen keuze. Weinig huishoudens kunnen rondkomen van één inkomen. Tweeverdieners leiden nu eenmaal een comfortabeler leven. Nou ja, comfortabel: we zijn een stuk meer uren gaan werken.

Kapitaliseren op energietransitie en Life Sciences & Health-technologie

In de jaren 20 zetten we, gedreven door visie, stevig in op de energietransitie en de ontwikkeling van klimaat-technologie. Daarmee versterkten we onze wereldwijde positie op het gebied van technologische ontwikkeling. Deze investeringen legden ons geen windeieren. Onze open kenniseconomie vertaalde zich in structurele duurzame economische groei.

Ook investeerden we volop in ondernemerschap in de sector Life Sciences & Health (LSH). Naast klimaattechnologie werd dit een belangrijke drijvende kracht achter onze economische groei. De LSH-sector richt zich, behalve op het ontwikkelen en produceren van innovaties op het gebied van diagnostiek en behandeling van ziekten, ook nadrukkelijk op technologieën die bijdrage aan preventie. Een goudmijn. Want veel landen gaan gebukt onder de maatschappelijke last van een vergrijzende, en in toenemende mate chronisch zieke samenleving. De economische kansen die voortkomen uit nieuwe oplossingen uit de levenswetenschappen en regeneratieve geneeskunde, benutten we volop.

Regeneratieve geneeskunde of vervangingsgeneeskunde houdt zich bezig met regeneratie van cellen, weefsels en zelfs organen. Op die manier probeert men ziekten te voorkomen en genezen. Mogelijk dat regeneratieve geneeskunde zal leiden tot levensverlenging omdat men de schade veroorzaakt door veroudering zal kunnen herstellen. (Wikipedia)

Mede door economische stimuleringsprogramma's van onder meer Health Holland, profiteren we maximaal van de wereldwijde groei van deze sectoren. Sinds de jaren 10 vormde het Nederlandse Topsectorenbeleid de bakermat voor vele publiek-private partnerschappen (PP-P's) en samenwerkingsprojecten (PPS'en) tussen wetenschap, bedrijven en overheid.

Nederland is ondernemender dan ooit. En ook over de grens weten ze ons te vinden. Binnen Europa en ver daarbuiten staat Nederland hoog aangeschreven als producent en kraamkamer van LSH-start- & scale-ups. Bijvoorbeeld op het gebied van biotechnologie, medische technologie en farmaceutische bedrijven. We exporteren onze innovaties volop. Ondanks het feit dat we als samenleving een fortuin uitgeven aan zorg en ondersteuning, wordt de gezondheidszorg al lang niet meer alleen gezien als kostenpost. Het is ook een van de drijvers van onze economische voorspoed!

Nederland zet in op energietransitie en klimaattechnologie

Naast het ondernemerschap in Life Sciences & Health, is als gezegd onze klimaattechnologie een belangrijke drijvende kracht achter onze economie. Vanuit ons nationaal expertisecentrum Dutch Innovative Climate Control (DICC) ontwikkelen we succesvol door op technologie voor een goed klimaat. Dit geeft ons internationaal aanzien en daar kapitaliseren we op. Brainport Eindhoven kon, in samenwerking met Universiteit Twente, TU Delft en Tilburg University, uitgroeien tot het toonaangevende DICC.

De hele Europese Unie is dicht bij haar ambitie van een klimaatneutraal continent in 2050. Nederlandse klimaattechnologie wordt gezien als de drijvende kracht hierachter. De buitenlandse kranten staan er vol mee. En veel Nederlandse technologiebedrijven adverteren in buitenlandse media met climate innovations. De Ne-

derlandse, tulpvormige windturbines bepalen mede het aanzicht van de kusten van Californië en Zuid-Afrika. Sinds de jaren 20 besteedt de overheid steeds meer geld aan de klimaatopgave. Vanaf kabinet-Rutte IV, dat hiervoor 35 miljard vrijmaakte, wordt er serieus geïnvesteerd in het klimaat. Inmiddels bedragen de jaarlijkse uitgaven zo'n 2 procent van het bbp, ofwel ruim 20 miljard. Een groot deel hiervan gaat naar het expertise- en opschalingscentrum DICC. Geopolitieke ontwikkelingen versnellen de verduurzaming op Europees niveau. Europa streeft een onafhankelijke positie na. Opdrijvende energieprijzen braken eerder verzet tegen nieuwe vormen van duurzame energie, zonne- en windparken.

Groen groener groenst

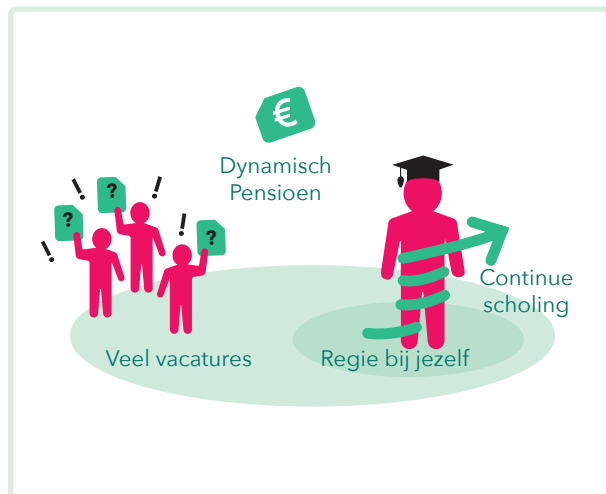
Het klimaatbewustzijn in Nederland is buitengewoon groot. We hechten er veel waarde aan de wereld goed achter te laten voor de generaties na ons. We kunnen ons niet meer voorstellen dat in de jaren 20 mensen de opwarming van de aarde nog bagatelliseerden. We hoeven niet door de EU of VN te worden herinnerd aan de noodzaak klimaatdoelstellingen te halen.

Na hevige overstromingen en periodes van extreme warmte in de jaren 20, ontstond groot maatschappelijk draagvlak om de opwarming van de aarde een halt toe te roepen. Bewustzijn over ons energiegebruik en onze CO₂-voetafdruk leidde tot gedragsverandering. En tot een veelheid aan duurzame initiatieven. In 2020 bleek uit onderzoek al dat voortgaan op de fossiele weg zonder te investeren in duurzaamheid, de samenleving op termijn miljarden euro's per jaar zou kosten. Ook het bedrijfsleven ontplooië sindsdien ambitieuze initiatieven. De industrie werd steeds minder energie-intensief. En een deel van de economische activiteit verschoof naar de groeiende duurzame dienstensector. We werken toe

naar een klimaatneutraal energiesysteem in 2050. We hebben nog tien jaar te gaan, maar zijn goed op weg. Gestimuleerd door subsidies en stevige overheidsinvesteringen, werkten vooral burgers en bedrijven sinds 2030 aan een duurzame samenleving.

Overspannen arbeidsmarkt, ondanks arbeidsmigranten

Door de groeiende economie, de dubbele vergrijzing en de krimpende beroepsbevolking kwam er steeds meer schaarste op de arbeidsmarkt. Ondanks alle inspanningen de afgelopen 15 jaar, krijgen we al lang niet meer alle vacatures vervuld. Onze economische groei zou nog groter zijn als er niet in alle sectoren op de arbeidsmarkt krapte zou heersen. Er is werk voor iedereen, en goed betaald ook. Maar het evenwicht op de arbeidsmarkt is ver weg. Aan mankracht is een groot tekort. Banen binnen sectoren als zorg en welzijn kunnen niet worden ingevuld. Er is simpelweg onvoldoende personeel. Van loodgieters en installateurs tot data-engineers en zorgpersoneel: eigenlijk komen we overal handen tekort.

We anticipeerden op de kwantitatieve en kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt. We zetten sterk in op het ontwikkelen van de juiste kennis en vaardigheden. Op duurzame inzetbaarheid, lang voorbij wat vroeger nog de gerechtigde pensioenleeftijd was. Op hoge arbeidsmigratie. En op stevige flexibilisering van pensioenen. Zonder al die maatregelen stonden we er nog veel slechter voor. Het is trouwens niet nodig de Nederlandse burger te motiveren langer of meer te werken. Door hogere belastingen en inflatie is dat voor iedereen noodzakelijk. Anders krijgen we ons huishoudboekje niet rond. De arbeidsparticipatie nam toe van 71,1 procent in 2020 tot 74,5 procent in 2040. Deze toename komt vooral door de hogere participatie van mensen met een hogere leeftijd, en door groei van het aantal uren in arbeidscontracten.

Arbeidsmigratie

Eén antwoord dachten we te vinden in het aantrekken van arbeidsmigranten. Omdat het probleem in de hele EU speelt, gaf de Europese Unie ons de wind in de zeilen met een speciale commissaris voor arbeidsmarktvraagstukken. Sinds 2032 is deze aangesteld om behoeften op de Europese arbeidsmarkt in kaart te brengen en arbeidsmarktvraagstukken op te lossen. In welke landen is behoefte aan welke kwalificaties, en op welke termijn? Welk aanbod kan in die behoefte voorzien? En hoe sluiten vraag en aanbod beter op elkaar aan? Ook mensen met een asielvergunning worden meegenomen. Gelukkig is de economische groei in de rest van Europa minder groot dan in Nederland. We krijgen meer dan onze fair share aan arbeidsmigranten. De ontgroening is in bijvoorbeeld Spanje echter navenant groot.² Met een bevolking die na Japan de oudste is ter wereld, hebben zij net als wij veel geld over voor arbeidsmigranten vanuit de EU-landen en daarbuiten.

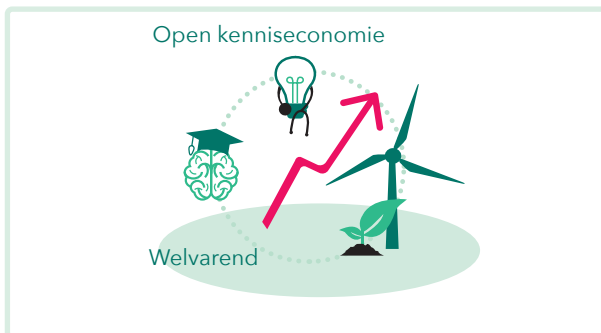

Proactief geïnvesteerd in kennis, competenties en vaardigheden

Om de kwantitatieve en kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt het hoofd te bieden, hebben we ingezet op duurzame inzetbaarheid. Op advies van de burgerraad in 2031 stelde de overheid een individueel ontwikkelbudget in. Onder het motto Levenlang leren werd geïnvesteerd in de hele onderwijsketen. Het werd de basis voor het nieuwe sociale contract: een nieuw, mensgericht groei- en ontwikkelingsmodel dat de wereldeconomie ondersteunt.³

Een nieuwe visie op leren

Basis en voortgezet onderwijs zijn niet alleen een goede voorbereiding op vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt, maar zijn ook gericht op persoonlijke ontwikkeling en een voorbereiding op bredere maatschappelijke participatie. In deze brede, humanistische visie op onderwijs staat de ontwikkeling van 21st Century skills centraal. Bijvoorbeeld creatief denken en assertief zijn. Dat zijn noodzakelijke vaardigheden om volwaardig te kunnen deelnemen aan de maatschappij. Maar er is ook aandacht voor het leren samenleven. Hier leer je wederzijds begrip versterken en conflict vermijden. En je leert samenwerken in onze hyperdiverse samenleving.⁴

Met technologie kun je onafhankelijk van tijd en plaats leren. Je leert waar en wanneer de kennis nodig is: just-in-time learning. Het leren is ook meer gepersonaliseerd. Het is afgestemd op je leerbehoefte en voorkennis. Met virtual reality kunnen bijvoorbeeld trainingen efficiënt, meetbaar en met weinig kosten worden gemaakt. Hoewel leren en blijven ontwikkelen op deze manier inclusiever worden, ontstaat er ook een kwetsbare groep mensen die hiervoor onvoldoende capaciteit en mogelijkheden hebben. Daarnaast doet de combinatie van arbeid en leren vaak een groter beroep op vaardigheden als plannen, zelfdiscipline en samenwerken.

Kan ik voldoen aan alles wat er van mij wordt verwacht?

Hoe kunnen we omgaan met verschillen in gezondheidsvaardigheden en levensvaardigheden?

Zelfontplooiing en duurzaam participeren

Maatschappelijk is het uitgangspunt dat mensen zich hun leven lang blijven ontplooiën. Niemand wordt afgeschreven om zijn leeftijd. De nadruk ligt op het hebben en ontwikkelen van competenties en levensvaardigheden om duurzaam mee te blijven doen. We ontwikkelen ons permanent. En de meesten van ons willen zo lang mogelijk autonoom blijven.

Als je tot je tachtigste kunt werken, is daarvoor alle mogelijkheid. Het systeem bepaalt niet hoe jouw levensfasen eruitzien. Dat bepaal je zelf. Veel mensen blijven

Grotere verschillen tussen mensen die wel en niet meekomen

Ons leven is dynamisch en onze maatschappij stelt veel eisen. Sommigen komen goed mee: de 'kunners' of 'cans'. Dit zijn mensen met leervermogen, talent, vakmanschap, innovatievermogen en bovenal aanpassingsvermogen.⁵ Zij participeren volop en zijn succesvol in werk. Ze ervaren een hoge kwaliteit van leven.

Aan de andere kant staan de 'cannots'. Zij zijn vaak minder vaardig, hebben minder talent of leren moeilijk. Voor hen ligt de lat in deze samenleving hoog. Niet iedereen komt mee. Met duurzame inzetbaarheid als de norm, nemen de verschillen tussen beide groepen toe. Ondanks de goede bedoelingen om 'niet-kunners' te ondersteunen.⁶

Hoewel de overheid flink investeert in ieders levensvaardigheden en competenties, is voor sommigen de druk te groot. Goede bedoelingen worden top-down aangezwengeld door mensen die wel meekomen. Door mensen met vermogen, die opgroeiden in een veilig thuis, met familie en vrienden om zich heen, een goed inkomen, uit een goede buurt of met een hoge opleiding. Mensen die niet meekomen voelen zich niet op waarde geschat of gekend in hun kwaliteiten. Zij voelen zich 'waarde-loos' en trekken zich steeds meer terug. Ze voelen zich niet gezien en worden steeds afhankelijker. Sommigen bouwen schulden op, ontwikkelen depressies, worstelen met angsten en houden moeilijk hun hoofd boven water.

graag actief deelnemen. Het geeft ze het gevoel dat ze nuttig zijn. Dat ze waarde toevoegen. Werk is een manier om je continu te blijven ontwikkelen en bij te blijven. De vaste pensioenleeftijd is losgelaten, hoewel vakbonden daar eerst nog tegen protesteerden. Dit is gedaan vanwege de druk op de arbeidsmarkt. Bovendien kunnen werkgevers het zich niet permitteren dat iemand uitvalt in het arbeidsproces. In onze extreem krappe arbeidsmarkt telt ieder individu.

24/7 zelfontplooiing

De Nederlandse opleidingssector is twee keer zo groot als 20 jaar geleden. Het aanbod is ook groter dan ooit tevoren. Variërend van opleidingen levensvaardigheden, mindspace management en energiemangement, tot een opleiding tot life hacking-expert. Door technologisering zijn kennis en vaardigheden steeds sneller verouderd. Veel inhoudelijke opleidingen sluiten aan bij onze life science & health-sector en duurzame technologie.

Kan ik nog aansluiting vinden op werk en leren op het moment dat ik dat wil of nodig heb?

Hoe kunnen we zorgen dat mensen zich kunnen blijven ontwikkelen in alle fases van hun leven?

Werkgevers waren een belangrijke drijvende kracht achter de groeiende opleidingsmarkt. Ze ontwikkelen ook veel intern. Alles om medewerkers te blijven uitdagen en te voorzien in de behoefte aan ontwikkeling. Het versterken van welzijn en functioneren staat centraal. Menselijk kapitaal behoort binnen veel bedrijven tot belangrijkste organisatiedoelstelling, met bevlogenheid, werkgelek

en vitaliteit als belangrijke thema's. Vroeger stelden organisaties customer experience centraal. Nu is dat al tien jaar lang employee experience.

Werkgevers gooien alles in de strijd om zo aantrekkelijk mogelijk te zijn voor werkzoekenden. Ze concurreren bijvoorbeeld met toegankelijke zorgvoorzieningen. Wie had kunnen bedenken dat de secundaire arbeidsvoorwaarde 'voorrang in een behandelcentrum voor planbare zorg in het weekend' aantrekkelijker zou worden dan een leaseauto?

Pensioen als levensgroot dilemma

In 2004, 36 jaar geleden, voerden pensioenfondsen het middellood in. Sindsdien is er sprake van steeds verder flexibilisering en individualisering. Dit wordt versterkt doordat in 2031 de verplichte pensioenleeftijd werd losgelaten. Daar was heel wat voor nodig. Maar uiteindelijk begrijpen we allemaal dat we langer moeten werken, willen we de economische groei laten doorzetten. En laten we eerlijk zijn, we zijn gezonder dan ooit en als de werkdruk op latere leeftijd ook wat afneemt kan dat toch ook prima! Inmiddels is de opbouw van pensioen dynamisch en ademt mee met de gebeurtenissen in de levenscyclus.⁷

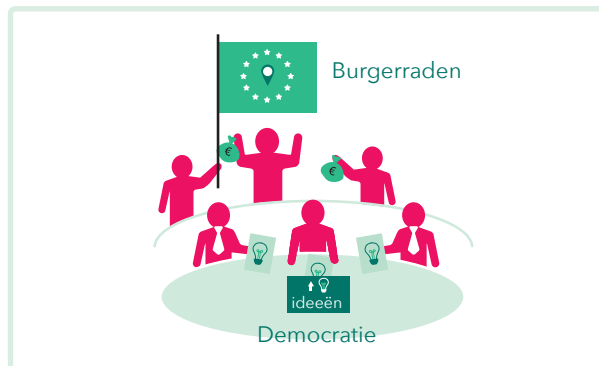
Met de nieuwste financiële tools kunnen pensioenen vervroegd worden uitgekeerd. Of ze kunnen flexibel worden ingezet, op basis van je individuele wensen.⁸ Keuzes, keuzes, keuzes. We hebben een glazen bol nodig om te weten wat het beste is. Hoe gaan we om met ons individueel opleidingsbudget en ons flexibele pensioen? Als we op ons vijfenvijftigste kiezen voor een tussenjaar, gaan we ervan uit dat we daarna met nieuwe energie aan het werk gaan. Misschien wel in een nieuwe bedrijfstak. Maar wat als je vervolgens op je zeventigste arbeidsongeschikt raakt? Dan is je geld opgesoupeerd

en heb je enkel nog een AOW'tje om op terug te vallen. Sommige werkenden krijgen keuzestress van de mogelijkheid 24/7 hun pensioen in te zien en aan te passen. Je hebt de volledige regie. Maar welke keuzes zijn goed? Uiteindelijk denkt een overgrote meerderheid er onvoldoende over na. Ruim 90 procent kiest voor dezelfde (risicomidende) variant: geen tussenjaren, geen fundamentele carrièreswitches. Dat lijkt op het oog interessant. Maar het betekent onder de streep wel dat we zo lang mogelijk doorwerken en inkomen vergaren. Met uitzondering van enkele gelukkigen natuurlijk.

Wij als Europa

Nederland is sterk verweven met de rest van de wereld en nauw verbonden met de Europese Unie. Er zitten veel partijen in onze kabinetten die op Europa zijn georiënteerd. Het is de meeste mensen inmiddels duidelijk: met Nederland gaat het op lange termijn alleen goed, als het goed gaat met de EU. Economisch gezien, maar ook op vraagstukken als migratie, veiligheid, duurzaamheid, vergrijzing en gezondheid.

Het bewustzijn dat de grote problemen alleen samen kunnen worden opgelost, groeide na de coronacrisis,

de extremere weeromstandigheden en geopolitieke spanningen. Met elke crisis werden we meer Europees gezind. We zagen dat we elkaar nodig hebben in Europa. Het is makkelijker om over de grenzen te werken en ondernemen.

We zijn nu in Europa een stuk minder afhankelijk van de rest van de wereld. Bijvoorbeeld bij de ontwikkeling en productie van medische middelen en geneesmiddelen. De coronacrisis leerde Europa een stevige les over wat afhankelijkheid van niet-Europese big farma en hulpmiddelenproducenten betekent. Een win-win, ook voor de farmaceutische industrie. Die heeft met de verdere ontwikkeling van doelgerichte therapie (ofwel: targeted therapie) Europese samenwerking nodig om voor bepaalde medicatie voldoende patiënten te includeren, en investeringen te delen. Wel tegen bepaalde randvoorwaarden, wat betreft transparantie en vooraf vastgestelde winstmarges met een gezonde maar zonder excessieve rendementen.

Burgers beslissen mee

Met de intensivering van de Europese samenwerking en het soms klakkeloos volgen van Europees beleid, groeide in Nederland de roep om de menselijke maat. 'Weet de EU wel waarvan Meriam in Emmen wakker ligt?' Burgers voelden zich ongezien en ongehoord. En in de jaren 20 daalde het vertrouwen in de landelijke politiek fors. Gelijkgestemde burgers vonden elkaar op grote dossiers zoals klimaat en migratie. Ze kregen steeds meer invloed richting pers en politiek. Politici beseften dat het oude model van binnenskamers compromissen sluiten niet meer houdbaar was. De nieuwe publieke arena werd iets om rekening mee te houden.

In het bewustzijn dat de aanpak van onze grote maatschappelijke opgaven moeilijke beslissingen met zich

mee zouden brengen, is er lang gezocht naar een wijze om burgers in het proces van beleids- en besluitvorming directer te betrekken. Tenslotte is de gang naar het stemhokje eens in de vier jaar lang niet voldoende. Naast meer aandacht voor wensen en zorgen van burgers, bleek het wenselijk ze actiever te betrekken in alle fases van besluitvorming. Alleen zo creëer je draagvlak voor hervormingen. Inmiddels zijn we eraan gewend dat bij grote beleidsdossiers er een burgerraad wordt gevormd die een goede afspiegeling is van de bevolking. Niet om bij het kruisje te tekenen, zoals bij een referendum of een kleine commissie. Maar een grote groep actief betrokken burgers van soms wel 2.000 deelnemers die bij het hele proces betrokken zijn.

Dat is natuurlijk niet nieuw. Het is goed afgekeken uit landen als Ierland of Frankrijk. Het voordeel is dat de leden van de raad nieuw beleid veel beter weten uit te dragen dan politici of hooggeleerde experts. En het gaat inmiddels lang niet meer alleen over landelijke vraagstukken. Burgerraden worden ook regionaal en lokaal ingezet.

Vanaf 2028 worden burgerraden met veel enthousiasme en energie ingezet bij besluitvorming over onderwerpen die maatschappelijk controversieel zijn. Of bij onderwerpen waaraan politici hun handen niet durven branden. Maar de impact bleef achter. Dat kwam doordat geen rekening werd gehouden met de minimaal gewenste expertise die in zo'n burgerraad aanwezig moet zijn. En bovendien bleek het moeilijk om burgervoorstellen te toetsen op hun toepasbaarheid en impact.⁹

Om dit probleem te ondervangen werd in 2032 het pan-European Citizens Knowledge Graph (ECKG) opgezet. Op dit platform kunnen burgers hun ervaring, expertise en interesses op een heleboel kennisgebieden anoniem laten verifiëren en vastleggen. Dat gebeurt met

Generatiebewustzijn

behulp van blockchaintechnologie. Bij ieder nieuw op te zetten burgerforum zorgt het ECKG voor een juiste groepssamenstelling. Hiervoor worden niet alleen enthousiastelingen en experts uitgenodigd. Ook burgers die geen kennis hebben vastgelegd of zich niet hebben geregistreerd op het ECKG voor dit specifieke thema, krijgen een uitnodiging.

Hoe serieus burgerfora worden genomen, blijkt wel uit het feit dat zij over dezelfde AI-gedreven simulatietools beschikken als waar de regering en ministeries gebruik van maken. Daarmee kunnen fora suggesties en ideeën direct toetsen op haalbaarheid en strategische impact voor de bredere samenleving. Zo leidde een burgerraadpleging ertoe dat vermogensbelasting werd ingevoerd. Ook zijn knopen doorgehakt in de hervorming van de woningmarkt en over arbeidsmigratie.

Burgerkracht vinden is generaties verbinden

Door de inzet op burgermacht ontstaat burgerkracht. Mensen met verschillende perspectieven komen samen in landelijke en lokale burgerraden. Daardoor weten groepen die soms tegenover elkaar lijken te staan, elkaar te vinden op wat voor hen echt belangrijk is. De student, de ondernemer, de thuisblijfvader en de 100-jarige: samen bezien ze hoe we verder moeten.

Dit verbindt over subculturen heen. Het leidt ook tot generatiebewustzijn: door met elkaar in gesprek te gaan, krijgen we inzicht in hoe we allemaal zijn gevormd door onze tijdgeest. De invloed van generatie Z is duidelijk merkbaar. Deze generatie is bewust met haar leven bezig. Ze is gemiddeld meer maatschappelijk betrokken dan vorige generaties. En ze is bereid in actie te komen voor een betere wereld. Ze enthousiasmeren oudere generaties om traditionele denkwijzen aan te passen en te komen tot duurzame oplossingen. Oudere generaties dragen op hun beurt kennis over vanuit levenservaring, waarmee jongeren hun voordeel doen. Na jaren van focus op het individu, vinden we het fijn – en noodzakelijk – om samen te kijken naar de uitdagingen van onze tijd.¹⁰ Lokale activiteiten waarbij jong en oud elkaar ontmoeten, maken verschillen tussen generaties productief. Door perspectieven te combineren, worden lastige gesprekken beter gevoerd. We ontdekken elkaars en onze eigen generatiekracht. We waarderen onze verschillende competenties. Ons generatiebewustzijn is groter. En dat merken we in ons beleid, de voorzieningen, wetten en regels.

Hoe beïnvloeden mijn keuzes
de mogelijkheden van mijn kleinkinderen?

Hoe kunnen we beleid, voorzieningen,
wetten en regels generatiebewust maken?

Dé oudere bestaat niet

We erkennen de levensloop van ieder mens. We omarmen diversiteit en ieders eigen kunnen en inbreng. We hebben het niet meer over 'de ouderen'. Daarvoor is deze groep veel te divers. Onze samenleving is multi-

cultureel. Er is een grote diversiteit aan subculturen en levensbeschouwingen. Het idee dat mensen op hogere leeftijd minder kracht en potentieel hebben, is deels doorbroken. Zij worden inmiddels geassocieerd met ervaring, autonomie en zelfstandigheid, in plaats van met afhankelijkheid en verzorgd worden.

Voel ik mij gezien als uniek mens?

Hoe kunnen we recht doen aan of inspelen op de grote diversiteit aan mensen en hun behoeften?

Als we terugkijken op de laatste 20 jaar, is misschien een van de grootste veranderingen de manier waarop we denken en praten over ouderen. Dat ging niet vanzelf. Over die beeldvorming in de samenleving zijn bewuste campagnes gevoerd. Er was een campagne die onder andere voortbouwde op het programma van de World Health Organization dat zich richtte op het tegengaan van ageism.¹¹ Dat wil zeggen: stereotyperingen, vooroordelen en discriminatie op basis van leeftijd. Ageism heeft invloed op mensen van alle leeftijden. Maar in het bijzonder is het schadelijk voor de gezondheid en het welzijn van mensen op hogere leeftijd. Het sluit hen ook uit, en dat is niet wenselijk. Zeker gezien het feit dat er juist heel veel mensen op hoge leeftijd vertegenwoordigd zijn in de samenleving.

Zowel Europa als Nederland zijn vooroordelen die participatie in de weg staan krachtig aangepakt. Zo ging veel aandacht uit naar taalgebruik in de media over ouderen. En naar het nuanceren van de beeldvorming rond ou-

der worden en de oudere mens. En met succes! Mensen met een hogere leeftijd die een positiever beeld hebben over ouder worden, gedragen en voelen zich gezonder. En ze hebben een positiever zelfbeeld.¹²

Werk als vorm van preventie

Mede door het gegroeide bewustzijn dat mensen van alle leeftijden een goede bijdrage kunnen leveren, zijn mensen langer actief en productief dan vroeger. En dat is nodig ook. Hoe houden we anders de economie en maatschappij draaiende? Al lang weten we dat de hele samenleving zou vastlopen als we blijven denken in termen van actieven en niet-actieven, met als enige scheidslijn een betaalde baan. Bovendien is werk een manier om jezelf te ontwikkelen en kwaliteit van leven te ervaren. Onze wijsheid komt met de jaren. Duurzame inzetbaarheid tot op hogere leeftijd wordt gezien als een vorm van preventie. Zinvol werk en een zinvolle bijdrage zorgen voor meer kwaliteit van leven. Ze zorgen voor goed inkomen en minder druk op het socialezekerheidsstelsel. Onbetaald werk zorgt voor actieve deelname aan de samenleving, zingeving en een sociaal netwerk.

Hoe zelfredzamer je bent, hoe beter je meekomt op de arbeidsmarkt. Maar hierdoor zijn mensen in hun achter-

hoofd voortdurend bezig met de vraag: hoelang hou ik het nog vol? En wat zijn de risico's als het niet meer lukt? Maar ook begrijpen we als samenleving dat, naarmate je ouder wordt, je salaris in relatie tot je productiviteit niet steeds maar omhoog kan gaan. Dat je salaris niet meer je leven lang blijft groeien, is logisch. Tenslotte is het aantal jaren ervaring niet per se de belangrijkste indicator voor de waarde die je toevoegt in een bedrijf. Juist diverse teams met mensen uit alle levensfasen blijken krachtig.

Heb ik de ruimte om blijvend mijn interesse, mijn kennis en mijn talent te ontwikkelen en ook actief in te zetten?

Hoe waarderen en gebruiken we de kennis en potentieel van mensen in de derde en vierde levensfase?

We leren een leven lang. We blijven lang vitaal en worden tot op hoge leeftijd gewaardeerd op ons werk. We voelen ons nuttig, hebben een doel en geven ons leven zin. We zijn ons ook sterk bewust van wat wel en niet bijdraagt aan een vitaal leven. We beschikken over betere levensvaardigheden, en daarmee betere gezondheidsvaardigheden. Bij beslissingen die raken aan onze gezondheid, lukt het ons beter informatie te krijgen, begrijpen, beoordelen en gebruiken. Ook is onze leefomgeving duurzamer en groener. Alles bij elkaar kleuren de gezondheidsprognoses steeds positiever. We worden gemiddeld ouder. En dat lukt steeds vaker in goede gezondheid.

Wat is er nou eigenlijk echt veranderd in de zorg?

Wie vandaag de dag terugkijkt op de zorg van 20 jaar geleden, kan niet goed benoemen wat er is veranderd. Het is vooral een stuk duurder geworden en hooguit een beetje schraler. En de wachtlijsten zijn langer. Maar als je de mazzel hebt weinig gebruik te maken van zorg, merk je eigenlijk niet veel verandering. Veel meer technologie, dat natuurlijk wel. Maar in de kern organiseren we de zorg nog hetzelfde als vroeger. Gek is wel dat de zorg steeds duurder wordt, terwijl we steeds langer gezond leven. Je begint je ook af te vragen of het reëel is dat 'gezond' nog steeds betaalt voor 'ziek'.

Wat bbp betreft zijn we welvarender dan ooit. Maar helaas stijgen onze maatschappelijke uitgaven nog sterker. Door de economische groei was er de afgelopen 20 jaar nooit de noodzaak om al te grote keuzes te maken op het gebied van zorg. Ja, opgeteld hadden kleine veranderingen echt wel effect. Maar doordat we het zo goed hebben, blijven structurele hervormingen uit. Laat staan een transformatie van de zorg, waar begin jaren 20 zoveel over werd gesproken. En elk jaar betalen we meer en meer. De zorgkosten groeiden tussen 2021 en 2040 van 13,6 naar 18,3 procent van het bbp, waarmee ze 203 miljard euro bedragen.

Veel Nederlanders met een smalle beurs ervaren problemen door de hoge zorguitgaven. De kosten voor een zorgverzekering liepen op van gemiddeld 128,30 euro per maand 20 jaar geleden, naar 248 euro per maand nu. Van een modaal inkomen gaat nu zo'n 25 procent op aan zorg, ten opzichte van 20 procent in 2020. Doordat de basisverzekering steeds duurder werd, is een aanvullende verzekering voor veel mensen onbetaalbaar. Als je al moeite hebt de premie voor de zorgverzekering bij elkaar te verdienen, moet je er niet aan denken dat

je nog iets gaat mankeren ook. Wat we zien gebeuren is dat mensen, ook met klachten, de zorg mijden. Meestal bijt je jezelf hiermee in de staart. Want de kosten worden alleen maar hoger naarmate je langer wacht met je behandeling. In een recent onderzoek uit 2037 bleek zelfs dat 12 procent van de groei van de zorgvraag in de acute keten kwam, doordat meer mensen zorg meden vanwege het hogere eigen risico.

Samen beslissen is de norm

De toegenomen burgerparticipatie sijpelde door in onze gedemocratiseerde zorg. Samen beslissen werd de standaard. De gemiddelde patiënt accepteert niet meer zomaar een voorgesteld zorgtraject, maar heeft een kritische en moderne houding tegenover zorg. In de gezondheidszorg staan kwaliteit van leven en de belangen en behoeften van de patiënt en zijn of haar naasten centraal. Wat dat voor jou inhoudt, bepaal je zelf met je directe omgeving. We participeren in onze eigen behandeling en denken actief mee over de aanpak.

Zorginnovatie genoeg, maar deze werkt vooral kostenverhogend

Omdat we jaar na jaar de overheidsbegroting rond kregen, hoefden er geen grote keuzes te worden gemaakt. We bleven doen wat we al deden, alleen nu met meer medische technologie en hogere kosten. Op technologisch gebied zien we door de bomen het bos niet meer. Door de wildgroei aan technologische oplossingen hebben veel mensen moeite kaf van het koren te scheiden. Door gebrek aan standaarden is voor zorgorganisaties onduidelijk wat goede innovaties zijn. Het leidt tot hoge ontwikkelkosten, omdat er onnodig veel wordt geëxperimenteerd en het lang duurt om bewezen innovaties op het gebied van zorgvernieuwing uit te rollen en op te schalen.

Dergelijke ontwikkelingen worden mede gedreven door het groeiend aantal technologiebedrijven. Het technologielandschap is versnipperd. Niet alleen de grootste techgiganten veroveren hun plek, ook veel kleinere bedrijven proberen marktaandeel te krijgen. Onderlinge aansluiting of regulering is er niet.

De technologische ontwikkelingen in de zorg, zoals operatierobots en nieuwe behandelmogelijkheden, leveren vooral meer kosten op. Al in 2021 werd geconstateerd dat alleen kennis en technologie niet genoeg zijn. Gezondheid en zorg blijven namelijk mensenwerk. We hebben de neiging steeds verder door te onderzoeken en ontwikkelen. Maar daarbij verliezen we het praktische nut uit het oog. We stapelen technologische innovaties op elkaar. Hierdoor rijzen de kosten de pan uit, maar gaan we dingen niet slimmer doen. In de praktijk krijgt de ontwikkeling van allerlei nieuwe technologieën waardoor de kosten verhogen, voorrang op ontwikkeling van technologieën die kosten besparen.

Technologie helpt zelf zorgen

Technologische oplossingen helpen zorgverleners en patiënten ook op een andere manier samen te werken. En ze maken meer zelfzorg mogelijk. Zo worden informele en formele zorg nauwer verweven. Verschillende

oplossingen ondersteunen de participatie van patiënt, familie en mantelzorgers in het zorgproces. Zij kunnen hierdoor beter meebeslissen over behandeling en verzorging.

Inrichting van huizen helpt mensen op een comfortabele manier gezond te zijn en blijven. Een gemiddeld huishouden telt steeds meer slimme oplossingen. Van wake-up-verlichting en slimme koelkasten tot de huischatbot. De 3D-printer past voedsel aan de persoonlijke gezondheidstoestand aan, en print de juiste medicijnen. Rondvliegende drones bezorgen in het buitengebied, naast boodschappen van de supermarkt, de medicatie tot aan de voordeur. Monitoring via sensoren in muren, kleren, op de huid en in de wc vervangen onprettige tests en inmiddels onnodig geworden bezoeken aan het ziekenhuis of het eerstelijns gezondheidscentrum.¹³

Kwaliteit van leven en sterven: sterven als onderdeel van het leven

We omarmen elke levensfase. We hebben aandacht voor wat elke levensfase ons leert en brengt. Daardoor kwam er ook meer aandacht voor de laatste levensfase. Er zijn meer mensen in die levensfase, en met 2 miljoen 80-plussers wordt het gesprek over de dood in onze samenleving vaker gevoerd. We hebben steeds meer aandacht voor sterven als onderdeel van het leven. Onze sterfelijkheid is een van de dingen die het leven de moeite waard maken. Tenslotte weten we allemaal dat, hoe goed de zorg ook is en hoe goed we ook in staat zijn het leven te rekken, ooit het afscheid komt. We kennen allemaal voorbeelden van situaties waarbij doorbehandelen niet bijdraagt aan een waardig einde.

We omarmen de kunst van het sterven, met ruimte voor verschillende wensen en behoeften. Een vrijwillig einde is voor iedereen mogelijk en toegankelijk. Voor velen betekent dit op een zelfgekozen moment thuis sterven.

Omringd door familie en vrienden. In veel gemeenten zijn inmiddels een of meerdere palliatief care-centra met goede palliatieve zorg. Deze worden vaak gerund door goed opgeleide vrijwilligers.

Het informele circuit van 70-plussers die mensen in de laatste levensfase begeleiden, is flink gegroeid. Je kunt haast zeggen dat het aanbod van vrijwilligers de vraag naar ondersteuning overstijgt. Met de nodige bijscholing nemen ze vele taken van zorgprofessionals uit handen. Tenslotte kunnen de huisartsen en verpleegkundige al lang niet meer terminale patiënten met de gewenste rust en aandacht begeleiden.

Daarnaast is er een gefragmenteerd landschap van allerlei vormen van palliatieve zorg en goedbedoelde hospices. Vele zijn vanuit burgerinitiatieven opgezet. Vaak zijn ze gericht op een bepaalde cultuur of levensbeschouwing. Helaas biedt deze versnippering weinig zicht op kwaliteit.

Op de arbeidsmarkt ontstond een heel nieuwe sector: het begeleiden van mensen in de laatste levensfase. We cultiveren de dood als onderdeel van het leven. Naast rehearsal dinners voor je bruiloft, kun je tegenwoordig ook rehearsal begrafenissen regelen. Mensen die kiezen voor vrijwillige levensbeëindiging, organiseren steeds vaker bewust hun laatste afscheid.

Ondanks maatregelen personeelstekort in de zorg

Door de hoogconjunctuur is het lastig voldoende personeel te vinden voor de zorg. Mensen hebben de banen voor het kiezen. Doordat we geen grote keuzes hebben gemaakt om de zorgsector structureel te hervormen, is de behoefte aan personeel onverminderd groot. Het tekort van 107.000 mensen is bijna een verdubbeling ten opzichte van 2020. Het tekort is er met name in het mensenwerk, en dat zet de toegankelijkheid van de zorg onder druk.

Elk paar handen telt. Er is in de breedte stevig ingezet op duurzame inzetbaarheid. Onder meer met het individuele ontwikkelbudget, dat in 2031 werd geïntroduceerd. Daarnaast zijn specifieke maatregelen genomen om dit personeelstekort aan te pakken. Toch voelt het soms nog steeds als dweilen met de kraan open.

Er komen jaarlijks gemiddeld 30.000 arbeidsmigranten naar Nederland. Zo'n 12.000 van hen gaan in de zorg aan de slag. In absolute termen zijn er tussen 2021 en 2040 zo'n 150.000 arbeidsmigranten ingestroomd in de zorg. Dat is zo'n 7,5 procent van het totale aantal mensen die in de zorg werken. Door onze relatief hoge salarissen, moderne zorg, goede arbeidsomstandigheden en fijne leefomgeving, was het voor hen aantrekkelijk hiernaartoe te komen. Dat ze een andere taal spreken, is geen barrière. Enerzijds is er geen alternatief, anderzijds is het taalverschil door AI-vertaalsoftware vrijwel niet merkbaar.

Ook steeg het aantal uren per zorgmedewerker flink. In de jaren 20 kregen zorgverleners standaard een contract van 28 uur. Inmiddels is dat 34 uur. Deze toename van zo'n 20 procent komt door aanpassing in regelgeving, zoals gunstigere premies en belastingen. Voor zorgprofessionals bleek het aantrekkelijk meer te werken. Nou

ja, aantrekkelijk: het leven is mede door de inflatie zo duur dat de meeste werkenden niet anders kunnen. Maar door flexibeler te zijn in planningen van diensten, zodat ze werk kunnen combineren met zorgtaken voor kinderen en ouders, gingen veel zorgprofessionals overstag. Werkgevers vonden het interessant een hogere arbeidsproductiviteit per medewerker te realiseren. Sinds onderzoek uitwees dat verzuim in de zorg toe- in plaats van afnam bij een korte werkweek,¹⁴ ontstond een omslag in het denken. Het effect van 'maar' een paar uur per contract meer is opzienbarend.

Alle handen aan het bed zijn nodig. Ook mantelzorgers en patiënten kunnen een opleiding medische basishandelingen volgen. Bepaalde handelingen die vroeger door verpleegkundigen of verzorgenden werden gedaan, worden nu uitgevoerd door mantelzorgers of patiënten zelf. Bijvoorbeeld wondverzorging, steunkousen aantrekken en toedienen van medicatie en injecties.

Wie zorgt voor mij en waar?

Hoe kunnen we samenwerking versterken tussen informele zorg en formele zorg?

Zwarte markt en informele zorg

Door de personeelstekorten zijn de wachtlijsten voor de formele zorg lang. Mensen met veel geld te besteden, zoeken buiten de gebaande paden. Er is een clandestiene handel in plekken op wachtlijsten (Wachtrijnummer-swap). Daardoor staan mensen met geld vrijwel altijd bovenaan. Het werkt simpel: je biedt je plek op een wachtrij aan voor geld. Bijvoorbeeld voor een

operatie of voor een second opinion bij een gespecialiseerde arts. Iemand met een lager nummer kan bieden op jouw hogere nummer. Je bepaalt zelf wat het je waard is om wat langer te wachten op je knieoperatie. Zorgmedewerkers beunen in het weekend zwart bij voor welgestelde hulpbehoevenden. We lopen heel wat belastinginkomsten mis door deze zwarte markt en frauduleuze handelingen.

Maar ook de buitenlandroute wordt meer en meer bewandeld. Tenslotte kun je voor bepaalde bewezen (en zeer dure) medische behandelingen naar het buitenland. Behalve in de VS en India kun je inmiddels een plek vinden in het Midden-Oosten, waaronder in koploper Dubai. Daar krijg je, tegen nog redelijke prijzen, topzorg van de beste artsen uit India die daar wonen en werken. Voor veel mensen is dat een gek beeld. Nederland is rijker dan ooit en we geven meer geld uit aan de zorg dan ooit. En tegelijk worden we steeds vaker geconfronteerd met online inzamelingsacties voor de bekostiging van een behandeling in het buitenland. En mensen die het zich kunnen veroorloven, halen uit de hele wereld au pairs in huis voor hun ouders. Ze worden ook wel aucairs of z-aupairs (zorg-aupairs) genoemd.

Zelf kiezen of je aan je leefstijl werkt

Iedereen heeft toegang tot informatie over preventie en gezond leven. Onze virtuele assistenten vertellen ons regelmatig wat goed voor ons is. Door onze bloeiende LSH sector is er veel kennis en zijn er veel innovaties beschikbaar. Maar uiteindelijk is het je eigen verantwoordelijkheid wat je ermee doet. Misschien hadden we, met meer aandacht voor preventie en nog meer vitaliteitsprogramma's, kunnen voorkomen dat er nu zoveel chronisch zieken zijn. Misschien had ons overheidsbeleid dwingender moeten zijn. Maar helaas: de mensen die niet door hun omgeving of werkgever zijn gestimuleerd

meer te bewegen, gezonder te eten en drinken en niet te roken, hebben op latere leeftijd vaak meerdere (chronische) aandoeningen tegelijk.

Terwijl de aandacht voor preventie met het Preventieakkoord van 2018 toenam, gaat er nog steeds maar 4,5 procent van de totale zorguitgaven naartoe. Er verandert maar weinig. Redenen: het effect op korte termijn is moeilijk aantoonbaar, en de eindeloze discussies over wie verantwoordelijk is voor preventie.

Budget voor domotica

In de loop van de jaren 20 groeide het besef dat het bestaande bekostigingssysteem de bekostiging van preventieve ondersteuning en inzet van technologie in de zorg belemmerde. Om daarvoor meer ruimte te creëren, kunnen sinds begin jaren 30 zorgkantoren twee procent van het budget vrij besteden aan inzet van preventieve ondersteuning thuis. Zo voorkomen ze dat mensen afhankelijk worden van langdurige zorg en ondersteuning. Dat budget wordt vooral ingezet voor: domotica, gepersonaliseerde en voorspellende technologie; verbeteren van sociale contacten in de buurt; en projecten gericht op meer bewegen. Maar de inzet van domotica roept soms ingewikkelde vragen op. Wie koopt en beheert de domotica? Wat als domotica leidt tot onveilige situaties, wie is dan verantwoordelijk?

Spoedeisende zorg overbelast

Er zijn minder spoedeisende hulpposten (SEH's) dan 20 jaar geleden. Inmiddels zijn er nog 60 SEH's in Nederland, met haast twee keer zoveel toestroom. In piekuren staan er rijen voor de deur. Door het gebrek aan personeel en de druk op ziekenhuizen die de toestroom aan SEH-patiënten niet aankonden, besloot de overheid in te zetten op vermindering van SEH's. Hierover was lang

discussie. Inmiddels ziet iedereen dat er geen andere manier was, en is, om de kwaliteit van zorg op het gewenste niveau te houden. En ja, dat gaat ten koste van de toegankelijkheid.

SEH als sluitpost

Natuurlijk zijn er mensen die wonen in een buurt waar de afgelopen jaren flink is geïnvesteerd in ondersteuning. In voorzieningen om op terug te vallen bij een kwetsbaar moment. De leeftijdsvriendelijke leefomgeving, met de sterke sociale cohesie en slimme technologie, helpt om kwetsbaarheid te signaleren. Hierdoor worden acute opnames voorkomen. In sommige gevallen, zoals bij cardiovasculaire patiënten of in geval van COPD, tot wel 30 tot 50 procent. Gewoon door bij de eerste signalen proactief te reageren, voorkomen we onwenselijke acute opnames.

Helaas is de infrastructuur niet overal zo patiëntvriendelijk. Op sommige plekken belanden mensen in de vierde levensfase in het ziekenhuis. Dat komt door te weinig personeel in de eerstelijns. En doordat de ondersteuning niet goed toegankelijk is. En bovenal: door gebrek aan samenwerking tussen zorgprofessionals, of tussen professionals en de cliënt en zijn of haar mantelzorgers. Sommige SEH's moeten door de overbelasting in de weekenden de deuren voor enkele uren sluiten. Ambulances blijven dan rondjes rijden totdat ze ergens worden toegelaten.

Mensen vragen zich af hoe dit kan gebeuren in een land waar we zoveel geld uitgeven aan zorg. Het probleem bestaat al jaren. Maar nog altijd kijken partijen vooral naar elkaar voor een goede oplossing. En regionale samenwerking blijft in sommige regio's uit. In 2039 is nog berekend dat het, juist in die gebieden, in 40 procent van het SEH-bezoek gaat over patiënten die er eigenlijk niet thuishoren. Maar de druk op de eerstelijns is zowaar nog groter dan die op de tweedelijns. En daardoor belan-

den chronische patiënten toch onterecht in het ziekenhuis. We investeerden de afgelopen tien jaar zwaar in de automatisering van de transferfunctie. Maar als er overall een tekort is aan bedden, zorg en ondersteuning, wat moet je dan? Je kunt mensen moeilijk naar huis sturen. Maar toch gebeurt dat soms wel, als het enigszins kan.

Qua patiënten zien we wel verschillen. De onnodige toestroom van (chronische) patiënten in de eerstelijns en acute keten is gigantisch. Door de grote hoeveelheid zelfscans en gadgets die continu onze gezondheid in kaart brengen, zijn we onzekerder over onze gezondheid. Er is geen enkel toezicht op de kwaliteit van deze e-healthoplossingen. Dat is trouwens door de geweldige toestroom van apps en e-health-oplossingen ook onmogelijk. En door de lagere kosten kopen consumenten ze. Met als gevolg een gigantische stroom vals-positieve uitslagen. Dat zijn de zogenaamde Paniek Patiënten die de eerstelijns overspoelen.

Verschil in kwaliteit

Door de personeelstekorten en de oplopende kosten, is de hoeveelheid zorg die je krijgt minder dan 20 jaar geleden. Het is, los van het zorgprofiel, nog maar twee derde van wat we vroeger mochten verwachten. De hoeveelheid zorg die je vroeger kreeg in een VV 5, krijg je nu pas in een VV 7. We moeten meer zelf oplossen, met onze naasten en met hulp van technologie.

Welvarende mensen met een zorgbehoefte verkeren in de gelukkige omstandigheid dat zij zich een particulier holistisch woon-leefconcept veroorloven. Dat biedt zingeving, ondersteuning en zorg in een warme omgeving die bij hen past. Voor anderen kan digitale technologie in de leefomgeving een deel van de zorgen wegnemen. Oplossingen als een slimme vloer met val- en dwaaldetectie en andere sensortechnologie zijn inmiddels heel betaalbaar en voor iedereen toegankelijk.

We denken terug aan de jaren 20, toen mensen met dementie in gesloten afdelingen zaten. Gelukkig is dat een lang vervlogen tijd. Nu staan de deuren open naar de samenleving. En natuurlijk worden mensen niet aan hun lot overgelaten en gaat een bewoner weleens aan de wandel. Een kleine bijkomstigheid is natuurlijk dat de technologie ons helpt. In het zeer zeldzame geval dat een ondernemende bewoner de benen neemt, is deze snel genoeg teruggevonden door een tracker.

In de zorg voor mensen in de vierde levensfase zien we grote kwaliteitsverschillen. Ook in de jaren 10 en 20 liep het tekort aan zorgverleners op. Maar toen konden zorgorganisaties er een mouw aan passen met de inhuur van extra personeel hier en daar. Inmiddels staat de kwaliteit echt onder druk. Zorgorganisaties stellen jaar na jaar investeringen in onder andere kwaliteit uit, om de begroting op mankracht rond te krijgen. Al het geld gaat naar personeel, want handen zijn duur. Bij sommige organisaties is de bodem bereikt. Daar wordt ingeleverd op kwaliteit, persoonsgerichte zorg en innovatie. Zelfs in die innovaties die arbeidskracht besparen. Dat is niet alleen vanwege het geld, maar ook omdat kleinere zorgorganisaties onvoldoende kennis hebben over, en ervaring met, proces- en sociale innovatie.

Woningmarkt steeds meer op orde

Een aantal problemen op de woningmarkt van het begin van de eeuw zijn opgelost. Nog niet helemaal, maar zal de woningmarkt ooit volledig in evenwicht zijn? In de jaren 20 werd de roep om betaalbare passende woonruimte (of zelfs woonruimte überhaupt) voor jongeren en later ook oudere generaties steeds luider. Voor jongeren was de woningmarkt door de schaarste en oplopende prijzen niet te betreden. En door een gebrek aan pas-

sende woonvormen voor mensen in de derde levensfase stagneerde ook de doorstroming op de woningmarkt. Naast een tekort aan levensloopbestendige woningen, kwam dit ook door het tekort aan verpleeghuisplaatsen. De voorspelling dat de behoefte aan dit soort woonplekken de afgelopen 20 jaar met 72 procent zou stijgen, van 152.000 naar 261.000, bleek reëel.¹⁵ Maar deze aantallen konden bij lange na niet worden gerealiseerd. Want met de bloeiende economie was het wel te financieren, maar niet te bemensen. De oplossingen zijn dan ook veel meer gevonden in zorgtechnologie thuis, opgeleide mantelzorgers en leeftijdsvriendelijke wijken.

De slogan '1 miljoen huizen voor 2030' werkte goed. Na de exorbitante stijgingen van de huizenprijzen in de jaren 10 en begin jaren 20, normaliseerden de prijzen langzaam in het decennium erna. De genormaliseerde woningmarkt kent inmiddels een acceptabel tekort van 2,2 procent, zo'n 200.000 woningen. Ten opzichte van 20 jaar geleden zijn er 930.000 woningen bij gekomen, waarvan zo'n 400.000 levensloopbestendige woningen. Naast nieuwbouw kregen klimaatvriendelijke alternatieven een steeds prominentere plek. Inmiddels komt een aanzienlijk deel van de toename aan woningen door aanpassing, renovatie en hergebruik van bestaande gebouwen, woningsplitsing en tijdelijke bouw. Helemaal opgelost is het woningtekort nog niet. Met name door toegenomen migratie blijft de vraag hoog.

Grijze en groene verduurzaming

Door de publieke druk en na beraad in een landelijke burgerraad, besluit de overheid in te zetten op een grootschalig herstelplan voor de woningmarkt. Uitgangspunten daarvoor werden gevonden in de actieagenda tegen de woningnood van een monstercoalitie¹⁶ op de woningmarkt. Het plan, in de volksmond 'Heel

Holland woont', als knipoog naar een toentertijd populair tv-programma, kende twee belangrijke actiepunten, voornamelijk gericht op verruiming en op grijze en groene verduurzaming: levensloopbestendig en klimaatneutraal.

Voor het realiseren van meer woningen, en vooral ook voor meer diversiteit aan woningen, bestonden veel concrete en waardevolle plannen, waar ook uitvoering aan werd gegeven. Zoals het aanwijzen van grootschalige bouwlocaties en het herbestemmen en ontwikkelen van bestaand vastgoed. Het toewijzen van inbreidingslocaties en locaties voor tijdelijke bouw en het splitsen van woningen. Maar in de praktijk bleken vooral regionale en lokale samenwerking en beleid vaak belemmerend te zijn. En ook een gebrek aan sturing en aan financiën bij bijvoorbeeld gemeenten. De Woningbouwimpuls – een financiële bijdrage vanuit het Rijk – gaf in sommige gemeenten een versnelling aan de bouw van betaalbare woningen. Na dit succes werden er op regionaal niveau steeds gerichtere financiële maatregelen getroffen of impulsen gegeven.

Ook werd er meer integraal naar de opgaven gekeken. In de jaren 20 zorgde de stikstofuitstoot nog voor het stilleggen van bouwprojecten. Later werd het realiseren

van energie-opwekkende woningen en woonwijken de norm. De wijken zijn daarbij ook autoluw, of alleen toegankelijk voor duurzame mobiliteit. En door regionaal meer integraal te kijken naar de uitstoot, werd soms de snelheid op wegen aangepast of werden meer woningen in de omgeving verduurzaamd, waardoor de totale stikstofuitstoot door de nieuwbouw niet toenam.

Naast de groene verduurzaming is ook stevig ingezet op het realiseren van levensloopbestendige woningen door nieuwbouw en verbouw. Bij nieuwbouw wordt, behalve op verduurzaming, ook standaard ingezet op domotica. Zo zorg je ervoor dat bewoners in alle levensfasen veilig en met elkaar verbonden kunnen wonen. Door de snelle technologische ontwikkelingen zijn de kosten voor de aanpassingen met basisdomotica inmiddels laag. En bewoners kunnen aanvullend nog een abonnement afsluiten voor een breder servicepakket. Waar mogelijk wordt ruimte geboden aan tijdelijke mantelzorgwoningen, of op- en aanbouw aan woningen.

Zoveel mensen, zoveel wensen. Wil de één graag oud worden in hartje Den Haag, de ander zoekt liever het groen op voor een rustige oude dag. Onze samenleving is multicultureel, met een grote diversiteit aan subculturen en levensbeschouwingen. Er ontstaan dan ook veel initiatieven vanuit collectief particulier opdrachtgeverschap, waar mensen met gelijkgestemden kunnen samenwonen. Sommige van deze initiatieven organiseren ook gezamenlijk zorg wanneer nodig. Zo sluiten de voorzieningen ook aan bij de culturele achtergrond van de bewoners.

Naast een tekort aan woningen en belemmerende regionale samenwerking, was ook de doorstroom op de woningmarkt een punt van aandacht. Woningcorporaties

en gemeenten zetten verhuismakelaars in om mensen met verhuistwijfels te begeleiden naar passende (kleinere) woningen.¹⁷ Vaak konden ze zelfs naar passende nieuwbouw in de eigen buurt. In de doorstroom wordt zowel gekeken naar een passende woning als naar een passende plek: een omgeving die past bij een volgende levensfase. Natuurlijk is een deel van de mensen heel tevreden met hun woning. Toch zagen we door deze maatregel het afgelopen decennium een kwart meer verhuizingen dan in de jaren 20. Het verschil tussen de wil om te verhuizen en het daadwerkelijk doen, is bij mensen in de derde levensfase veel kleiner geworden. Dat komt doordat er een passender en gevarieerd aanbod is gekomen van huisvesting. Dit had een sterk positief effect op de doorstroom.

Leeftijdsvriendelijke wijken

In een paar sterk vergrijsde gebieden in Gelderland, Zeeland en Drenthe is, onder invloed van de lokale burgerraad, de ontwikkeling van huisvesting onderdeel gemaakt van de omgevingsvisie. Dit gebeurde vanuit de principes van de Age Friendly Society. Hier is bij de (her)inrichting van de leefomgeving in sociaal, fysiek en functioneel opzicht rekening gehouden met de wensen en behoeften van mensen in alle levensfasen. Gemeenten werkten hierin samen met toekomstige bewoners, ontwikkelaars, financiers, onderwijsorganisaties, woningcorporaties, kunstenaars, gedragswetenschappers en zorg- en welzijnsorganisaties.

Wie om zich heen kijkt in een leeftijdsvriendelijke wijk ziet een toegankelijke en veilige omgeving. Een omgeving die uitnodigt om te bewegen, ontmoeten en van de natuur te genieten. Met herkenbare elementen in de buurt. Zoals bewegwijzering door het gebruik

van verschillende materialen en herkenningspunten.¹⁸ Voetpaden zijn goed onderhouden en kunnen worden betreden zonder obstakels. Fietspaden zijn verwarmd bij vorst. Dat voorkomt valpartijen zo veel mogelijk. Bomen, bloemen en grasveldjes kleuren de wijk groen en er staan volop bankjes. Als de avond valt zijn de straten goed verlicht. Wie 's avonds naar buiten gaat, voelt zich veilig. Zo kunnen bewoners zich tot op hoge leeftijd bewegen, oriënteren en veilig voelen in de buurt.¹⁹

Zelfredzaamheid en gezondheid van bewoners staan centraal. Technologie is alom aanwezig en is een belangrijke enabler. Digitale technologie bevordert contact in de buurt of met zorgverleners. Over alles is in de buurt contact. Over vraag en aanbod bij hulpvragen zoals bijles of oppassen, meedenken over de groenvoorziening of het speeltuintje, de organisatie van activiteiten of berisping bij het niet netjes houden van de voortuin. We zijn digitaal met elkaar verbonden. Daardoor kunnen we

Is er een passende woning/ woonomgeving voor mij beschikbaar? Op een locatie waar ik dat wil? Met de zorg/ ondersteuning die ik nodig heb? Met de mensen die ik wil?

Hoe kunnen we een passend (kwalitatief en kwantitatief) woningaanbod ontwikkelen?

van alles regelen. Maar soms worden we ook wel wat benauwd van hoeveel we samen lijken te moeten doen. Naast het informele circuit werken veel wijkraden samen met lokale leveranciers voor specifieke voorzieningen.

Denk bijvoorbeeld aan vitaliteitstraining, klussenservice, de kapper, vervoersdiensten en maaltijdservice. Andere voorzieningen, zoals een apotheek, een supermarkt of cultuur, zijn op loopafstand te bereiken binnen maximaal 500 meter.

In deze leeftijdsvriendelijke wijken is specifiek aandacht voor continue betrokkenheid van mensen in de derde en vierde levensfase. Ze ontwerpen samen de voorzieningen. En ze denken samen met anderen uit de wijk na over activiteiten en ontmoetingsplekken waar alle generaties zich thuis voelen. Ook delen de gemeenten veel kennis over burgerinitiatieven, en maken ze ruimte om die op te zetten. Veel mensen in de derde levensfase zijn hierin actief. Zo vergroten ze de leefbaarheid van hun eigen buurt. Er zijn bijvoorbeeld initiatieven gestart waarbij mensen op scholen vertellen over ouder worden. Ze geven scholieren een kijkje in hun leven en levenservaringen.

Sommigen vinden dat de wijken zich wel erg sterk op de ouderen richten. Er zijn tenslotte ook mensen in andere levensfasen. Toch wordt het over het algemeen zeer gewaardeerd door buurtbewoners van alle leeftijden. Vooral omdat zij ervaren dat de leefbaarheid voor alle generaties groter wordt.

Je moet maar net het geluk hebben om er te wonen. De vraag naar woningen in deze buurten is groter dan het aanbod. Hoewel er vaak een anti-speculatiebeding op de woningprijzen zit, wordt er onderhands nog weleens geld betaald om een woning te kunnen bemachtigen.

Slimme mobiliteit

Ook in auto's bevinden zich sensoren die gedrag en gezondheid monitoren. Slimme auto's kunnen slaperigheid, stress of zelfs hartproblemen detecteren. Enerzijds

dragen auto's zo bij aan de gezondheid van de bestuurder, anderzijds aan veiligheid op de weg.

Nederland loopt in Europa voorop op het gebied van slimme mobiliteit. We doen mee aan het programma MES (Mobility as a European Service): een open-source platform voor alle Europese elektrische mobiliteitsdiensten, gedreven door de consumentenvraag. Door gedeelde beveiligingssystemen rijdt het Europese openbaar vervoer inmiddels grotendeels op hetzelfde net. Met één app reis je met het ov, deelfietsen, -auto's en -scooters door heel Europa van deur tot deur. Hierdoor zijn ook mensen op hogere leeftijd mobieler en minder afhankelijk.

We hebben in Nederland sterk geïnvesteerd in fietssnelwegen en hogesnelheidstreinen tussen stad en platteland. Je bent in vijf kwartier van Groningen in Rotterdam. En een enkeltje Den Haag-Venlo kost drie kwartier. Tegen lange afstanden tussen werk of familie en thuis ziet bijna niemand meer op. Voor auto's is nog maar weinig ruimte. En de auto's die er zijn, zijn voornamelijk elektrisch. De korte reistijden zorgen ervoor dat mensen snel dicht bij elkaar zijn als ze elkaar nodig hebben. In combinatie met digitale werkoplossingen, zijn de buitengebieden in Nederland aantrekkelijker om te wonen.

In 2040 brengt onze duurzame economie ons veel, maar ieders inzet is nodig. Burgerraden geven richting aan onze maatschappelijke uitdagingen. In onze diverse samenleving staat ontwikkeling van competenties centraal. We leren een leven lang. Elke levensloop is uniek. Als je kunt, doe je volop mee. Leeftijd is slechts een getal.

